

بررسی و تحلیل روند مطالعات گردشگری ساحلی و دریایی در ایران

فاطمه باقری*

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۱۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۴/۶

چکیده:

توجه دانشگاهیان به موضوعات مختلف علم تلفیقی و میان‌رشته‌ای گردشگری، همگام با افزایش اهمیت اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی آن، بعد از جنگ جهانی دوم (دهه ۱۹۵۰) آغاز شد و تا کنون، به طور پیوسته، بر شمار و عمق این مطالعات، افزوده شده است. در ایران نیز پژوهش درباره این پدیده قرن بیستم، با تأخر زمانی و از دهه ۱۳۸۰ خورشیدی آغاز گردید، با این وجود آگاهی بر روند تحقیقات موجود، می‌تواند علاوه بر تعیین شکاف‌های احتمالی، در آینده رهگشای پژوهشگران علاقمند نیز باشد. در این راستا، مقاله حاضر با هدف بررسی و تحلیل مطالعات گردشگری ساحلی و دریایی در مقالات علمی-پژوهشی انتشار یافته در مجلات معتبر داخلی انجام شد. برای این منظور، با جستجو در پایگاه‌ها و وب-سایت مجلات داخلی، ۱۰۶ مقاله در این زمینه یافت شد. فرایند بررسی این مقالات، با پنج پرسش محوری و در نتیجه در پنج گام، آغاز شد: بررسی روند زمانی؛ پراکندگی جغرافیایی؛ محورهای مطالعاتی؛ ارتباط گردشگری ساحلی و دریایی با سایر شکل‌های توسعه گردشگری؛ و رویکردهای روش‌شناسی. نتایج انجام این مراحل نشان داد که سرآغاز پژوهش درباره گردشگری در مناطق ساحلی و پهنه‌های آبی کشور، به سال ۱۳۸۲ باز می‌گردد و تا کنون، بیشترین پژوهش‌ها در این حوزه در سال ۱۳۹۶ انجام شده است؛ از میان مناطق ساحلی و پهنه‌های آبی کشور، بیشترین مقاله (تعداد ۶۳) به طور کلی متمرکز بر مناطق ساحلی «دریای خزر» و به طور خاص، ۳۷ مورد از آن‌ها، سواحل «استان مازندران» را مورد بررسی قرار داده‌اند؛ از میان شش محور مطالعاتی تفکیک‌شده توسط محقق، ۵۴ مقاله (بیش از ۵۰ درصد)، دارای محور مطالعاتی «برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری توسعه گردشگری ساحلی و دریایی» بودند؛ همچنین در این مقالات، به ارتباط میان گردشگری ساحلی و دریایی با گردشگری ورزشی، روستایی و شهری، بیشتر از سایر شکل‌های توسعه گردشگری پرداخته شده بود؛ در نهایت نیز یافته‌ها نشان داد که رویکرد کمی، رویکرد غالب بر روش‌شناسی این پژوهش‌هاست. این بررسی برای کسانی که قصد پژوهش در زمینه گردشگری ساحلی و دریایی دارند، به ویژه در یافتن موضوع، منطقه مورد مطالعه و روش تحقیق به‌روز، کاربردی و جذاب‌تر کمک‌کننده خواهد کرد. در این راستا، در انتهای مقاله، فراخور نتایج تحقیق، پیشنهادهایی برای محققان آتی ارائه شده است.

واژگان کلیدی: مطالعات گردشگری، مناطق ساحلی، گردشگری ساحلی، گردشگری دریایی، پهنه‌های آبی

* bagherifatemeh11@gmail.com

۱. استادیار گروه گردشگری دانشگاه گیلان، رشت، ایران

۱. مقدمه

در دوران مدرن، اندیشمندان برای شناخت بهتر پدیده‌های طبیعی و اجتماعی که در واقع یک کل واحد هستند، آن‌ها را به اجزای ساده‌تری تقسیم کردند. این تقسیم‌بندی براساس موضوعات گوناگونی صورت گرفته و منجر به شکل‌گیری شاخه‌های مختلف دانش مانند جامعه‌شناسی، زیست‌شناسی، هنر، فلسفه و غیره، شده است (ضیایی و عباس‌پور، ۱۳۹۴)؛ در واقع، در عصر حاضر هر رشته مطالعاتی برای پیشرفت، نیازمند مطالعه مستمر الگوها و روندهای تاریخی خود است تا از این طریق، دیدگاه‌هایی برای توسعه محتمل آتی و مفاهیمی به‌دست آید و به تکمیل آن دانش کمک کند (زارعی و محمودی پاچال، ۱۳۹۸ به نقل از دیودی^۱ و همکاران، ۲۰۱۱). در این میان شمار پژوهش‌ها و علاقه پژوهشگران به جنبه‌های مختلف علم «گردشگری»، هم‌راستا با افزایش اهمیت گردشگری در اقتصادهای محلی و ملی و همچنین آثار اجتماعی - فرهنگی قابل توجه آن، فزونی یافته است (گزلر و سلیکر^۲، ۲۰۱۸). به لحاظ تاریخی نیز ملاحظه می‌شود که در دهه ۱۹۶۰ میلادی با افزایش اهمیت گردشگری، پژوهشگران سایر رشته‌ها (از انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی گرفته تا اکولوژی، مطالعات اوقات فراغت و حتی مطالعات سیاسی) به موضوع خاص گردشگری علاقه نشان دادند. در دهه ۱۹۸۰، گردشگری به عنوان یک موضوع تحقیق، به تدریج اهمیت بیشتری به دست آورد و به واسطه آغاز به فعالیت مجلات بین‌المللی و معروفی همچون تحقیقات گردشگری، مدیریت گردشگری^۳ و غیره، موضوعات مرتبط با گردشگری برای محققان جلب توجه کرد (گرابرن^۴ و جعفری، ۱۹۹۱) و طی دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰، به اصطلاح، "اولین نسل تحقیقات علمی گردشگری" به دست آمد و گردشگری به عنوان یک رشته علمی مشروع، جایگاه خود را به دست آورد (پریچارد و مورگان^۵، ۲۰۰۷). از آن زمان تا کنون، پژوهشگران رشته‌های مختلف (به‌ویژه در رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی)، با تمرکز بر حوزه‌های مختلف توسعه گردشگری کوشیده‌اند تا بر ژرفای مطالعات گردشگری بیفزایند و طی چند سال اخیر نیز به دلیل اتکای اقتصادی بیشتر دولت‌ها به انواع خدمات صنعت گردشگری و همچنین افزایش تعداد دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقاتی و مجلات مرتبط با حوزه گردشگری و مهمان‌نوازی، شمار پژوهش‌های این حوزه نیز همچنان رو به ازدیاد است.

1. Dwivedi
2. Guzeller & Celiker
3. Journal of Travel research and Journal of tourism management
4. Graburn
5. Pritchard & Morgan

در میان انواع شکل‌های توسعه گردشگری، گردشگری در سواحل و دریا یکی از انواع شکل‌های قدیمی گردشگری طبیعت‌محور محسوب می‌شود (هانی و کرانتز^۱، ۲۰۰۷: ۶۴). درباره پیشینه استفاده از سواحل برای گذران اوقات فراغت (هر چند دقیقاً مشخص نیست) باید گفت که طی قرون ۱۸ و ۱۹ میلادی، اشراف‌زادگان اروپایی، ادبای بریتانیایی و به تدریج، قشر مرفه آمریکایی در قالب «تورهای بزرگ»^۲ از منابع طبیعی و فرهنگی قاره اروپا از جمله کوه آلپ در سوئیس و سواحل ایتالیا، فرانسه و اسپانیا بازدید می‌کردند (هانی و کرانتز، ۲۰۰۷: ۶۴)؛ اما به‌طور کلی گردشگری ساحلی از اواخر قرن ۱۹ میلادی به طور ویژه، مورد توجه قرار گرفت و از آن زمان تا کنون، همواره بر تعداد گردشگران ساحلی افزوده شده (داونپرت و داونپرت^۳، ۲۰۰۶)؛ به‌طوری‌که پس از جنگ جهانی دوم شمار تفرجگاه‌های ساحلی افزایش یافته است (جنینگز^۴، ۲۰۰۴). گاش^۵ (۲۰۱۲) در پژوهشی، این رقم را حدود ۳۰ درصد از کل جریان‌های گردشگری دنیا ذکر می‌کند. علی‌رغم اهمیت گردشگری ساحلی در اقتصاد گردشگری بسیاری از شهرها و کشورهای ساحلی جهان، پیشینه پژوهشی متمرکز بر جایگاه آن در ادبیات گسترده گردشگری، ضعیف به نظر می‌رسد. با توجه به این مهم و همچنین ظرفیت قابل توجه هفت استان ساحلی در شمال و جنوب کشور (بیش از ۴۹۰۰ کیلومتر خط ساحلی) برای توسعه و بهره‌مندی اقتصادی و اجتماعی از این شکل از توسعه گردشگری، هدف از انجام تحقیق حاضر این است که با بررسی پژوهش‌های منتشرشده در داخل ایران که متمرکز بر گردشگری ساحلی و دریایی هستند، به پنج پرسش کلیدی زیر پاسخ داده شود:

۱. مطالعات گردشگری ساحلی و دریایی در ایران از چه سالی آغاز شده است؟
۲. مطالعات گردشگری ساحلی و دریایی در ایران، بیشتر بر روی کدام خطه ساحلی کشور (به عنوان منطقه مورد مطالعه) انجام شده‌اند؛ به عبارتی دیگر، از میان سواحل خلیج - فارس، دریای خزر و دریای عمان، کدامیک سهم بیشتری در مطالعات گردشگری ساحلی و دریایی ایران دارند؟
۳. مطالعات گردشگری ساحلی و دریایی در ایران، به طور خاص بیشتر با چه گرایش‌ها و رویکردهای موضوعاتی انجام شده‌اند؟
۴. در مطالعات گردشگری ساحلی و دریایی در ایران، به ارتباط گردشگری با کدامیک از دیگر شکل‌های توسعه گردشگری پرداخته شده است؟

1. Honey & Krantz
2. Grand tours
3. Davenport
4. Jennings
5. Ghosh

۵. در مطالعات گردشگری ساحلی و دریایی در ایران برای گردآوری و تحلیل داده‌ها از چه روش یا روش‌هایی استفاده کرده‌اند؟

۲. ادبیات نظری

از یک طرف و توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات، رشد چشمگیر نشریات بین‌المللی در زمینه مطالعات گردشگری، کتب تخصصی و اطلس‌های گردشگری، توسعه گروه‌های آموزشی و دانشگاهی گردشگری، برگزاری کنفرانس‌ها و همایش‌های تخصصی در سطح جهانی، ایجاد انجمن‌ها و سازمان‌های بین‌المللی (گزلر و سلیکر، ۲۰۱۸؛ پییز و روو^۱، ۲۰۰۷؛ هال و جنکینز، ۲۰۰۴؛ هال و همکاران، ۲۰۰۴) و از طرف دیگر، اهمیت رو به افزایش نقش گردشگری در اقتصادهای ملی و محلی و اثرات فرهنگی و جامعه‌شناختی آن موجب شده است تا امروزه گردشگری به‌عنوان یک رشته مطالعاتی توسعه یابد و محققان رشته‌های مختلف به مطالعه در این موضوع علاقمند شوند. اینکه گردشگری، یک علم میان‌رشته‌ای محسوب می‌شود، تقریباً مورد توافق همه محققان و دانشگاهیان در سراسر جهان است و تا کنون، برخی نویسندگان و محققان، دسته‌بندی‌هایی برای موضوعات پژوهش‌های گردشگری ارائه داده‌اند؛ از این حیث، تریب^۲ (۱۹۹۷) و جعفری و ریچی^۳ (۱۹۸۱: ۲۳) در یک دسته‌بندی ابداعی، دانش گردشگری را متشکل از علوم مختلف و در دو دسته ذکر کردند: جغرافیا، جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، حقوق و روان‌شناسی، فلسفه؛ اقتصاد و مردم‌شناسی. در حقیقت آن‌ها با این دسته‌بندی نشان دادند که گردشگری، علمی تلفیقی و میان‌رشته‌ای است و رشته‌های نام‌برده، در ایجاد و گسترش پایه‌های علم گردشگری سهیم هستند.

جعفری (۲۰۰۳) معتقد است که در سال‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰ چهار گرایش پژوهشی در گردشگری ظهور کرده‌اند: حمایتی (دفاعی)^۴، محتاطانه (احتیاطی)^۵، سازگارانه (تطبیقی)^۶ و دانش-دانش محور^۷. دو گرایش نخست، بر اثرات گردشگری و گرایش سوم بر انواع کوچک‌مقیاس و پایدار توسعه گردشگری تأکید دارد. گرایش چهارم نیز می‌کوشد تا گردشگری را به عنوان یک کل مطالعه کند و در پی ایجاد یک پیکره واحد از گردشگری مقصد و مدیریت مبتنی بر دانش در مقصد است. به‌طور دقیق‌تر، علاوه بر محققانی که در قسمت پیشینۀ تحقیق از آن‌ها نام برده شده است (جدول

1. Pease & Rowe
2. Tribe
3. Ritchie
4. Advocacy Platform
5. Cautionary platform
6. Adaptive platform
7. Knowledge-based Platform

۱، لیپر^۱ (۱۹۷۹)؛ میل و موریسون^۲ (۲۰۱۲)؛ وو^۳ (۱۹۹۸)؛ بنکندورف و زهرر^۴ (۲۰۱۳) نیز از جمله محققانی هستند که در مطالعات خود ضمن تجزیه و تحلیل پژوهش‌های مختلف در بازه‌های زمانی و با کمک روش‌های متفاوت، تلاش کرده‌اند تا دسته‌بندی‌هایی برای مطالعات گردشگری انجام دهد. پاک^۵ و همکاران (۲۰۱۶) نیز با الهام از مدل ارائه‌شده توسط جعفری و ریچی، مطالعات گردشگری را به طور کلی در ده دسته جای دادند: ۱. مدیریت گردشگری؛ ۲. توسعه و مدیریت منبع (مقصد) گردشگری؛ ۳. نظریه و تکنیک‌های گردشگری؛ ۴. روان‌شناسی گردشگری؛ ۵. مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی گردشگری؛ ۶. اقتصاد گردشگری؛ ۷. برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی گردشگری؛ ۸. مطالعه اوقات فراغت و تفریح بیرونی؛ ۹. سیاست‌گذاری گردشگری؛ ۱۰. زیبایی‌شناسی گردشگری.

مطالب فوق‌الذکر، به‌طور کلی درباره‌ی دانش گردشگری و تحقیقات مرتبط با کلیات موضوع گردشگری بود. موضوع خاص مقاله حاضر، متمرکز بر مطالعات و پژوهش‌های «گردشگری ساحلی و دریایی»، به‌عنوان یکی از زیرشاخه‌های مهم توسعه گردشگری است. باوجود قدمت طولانی‌مدت استفاده از سواحل و دریا (و به‌طور کلی عنصر آب) به‌عنوان منبعی برای تفریح و گذران اوقات فراغت در میان جوامع مختلف، حجم ادبیات نظری مرتبط با این شاخه از گردشگری، نسبت به سایر شاخه‌ها، اندک است؛ هال (۲۰۱۱) در این خصوص معتقد است که: "علی‌رغم آگاهی از اهمیت اقتصادی و زیست‌محیطی گردشگری دریایی و ساحلی، سال‌های اندکی است که در این زمینه، تولید ادبیات نظری می‌شود" و "ضروری است تا علاوه بر مسایل پایداری و زیست‌محیطی، در راستای اثبات اهمیت گردشگری به‌عنوان یکی از عناصر توسعه سواحل و دریا، شناخت بهتری نسبت به ابعاد سازمانی و سیاست‌گذاری مدیریت یکپارچه ساحلی و دریایی به وجود آید". به‌طور کلی، گردشگری ساحلی را می‌توان دامنه وسیعی از فعالیت‌های گردشگری، اوقات فراغت و تفریح محور اعم از انواع اقامتگاه‌ها، تأسیسات غذا و نوشیدنی و سایر فعالیت‌های وابسته به گردشگری (مانند تجهیزات شنا، ماهیگیری و غواصی) تعریف کرد که در مناطق و آب‌های ساحلی وجود دارند (هال، ۲۰۱۱). به‌زعم نگارنده، در تعریف مذکور از گردشگری ساحلی، چند نکته وجود دارد: ۱. باید توجه داشت که تعریف مذکور از گردشگری ساحلی از بُعد «هدف و انگیزه» یا «ماهیت فعالیت» افراد (گردشگران) است؛ در حالی که اگر بعد مکانی و جغرافیایی آن در نظر گرفته شود، گردشگری ساحلی می‌تواند در «شهر» یا «روستا» های ساحلی رخ دهد؛ پس در نتیجه جزیی از

1. Leiper
2. Mill & Morrison
3. Wu
4. Benckendorff & Zehrer
5. Park

«گردشگری روستایی» یا «گردشگری شهری» قلمداد می‌شود؛ ۲. برخی نویسندگان دو مفهوم «گردشگری ساحلی»^۱ و «گردشگری دریایی»^۲ را یکی دانسته و برخی دیگر، تفاوت‌های جزئی برای این دو قائلند. به زعم نگارنده، حتی اگر گردشگری ساحلی و دریایی متفاوت از یکدیگر قلمداد شوند، باید توجه داشت که عنصر اصلی در هر دو، «آب» است؛ بدین معنی که بدون وجود این عنصر، عملاً گردشگری ساحلی و گردشگری دریایی شکل نخواهند گرفت. همچنین اگر گردشگری کشتی‌های تفریحی، قایق‌سواری، غواصی و ورزش‌های آبی مانند موج‌سواری را به عنوان انواع شکل‌های گردشگری دریایی و متفاوت از گردشگری ساحلی فرض شوند، برای رونق این فعالیت‌ها به امکانات و زیرساخت‌هایی نیاز است که در قسمت خشکی یعنی ساحل ساخته می‌شوند؛ بنابراین گردشگری ساحلی و دریایی، مقوله‌هایی بسیار نزدیک و البته وابسته به یکدیگرند؛ ۳. برخی نویسندگان نیز گردشگری ساحلی را بخشی از گردشگری طبیعت‌محور (یا مبتنی بر طبیعت)^۳ قلمداد می‌کنند؛ چرا که در آن از موهبت طبیعی دریا و ساحل به‌عنوان جاذبه اصلی استفاده می‌شود. به هر روی، در باب اهمیت گردشگری در سواحل و دریا، چندین مطالعه در اروپا اثبات کرده‌اند که در میان همه فعالیت‌های انسان در جوار دریا، مهم‌ترین و سریع‌ترین رشد (برحسب اهمیت مالی و ایجاد فرصت‌های شغلی) از آن انواع فعالیت‌های گردشگری ساحلی و دریایی است (پاپاجورجیو^۴، ۲۰۱۶). درباره روندهای کلی رشد گردشگری ساحلی از گذشته تا کنون و در آینده، با بررسی پژوهش‌های موجود، می‌توان از دو دیدگاه به هم مرتبط، به این موضوع پرداخت (برگرفته از کرابتری و داگلاس^۵، ۲۰۰۷؛ هانی و کرانتز، ۲۰۰۷؛ ویلیامز^۶، ۲۰۱۱):

- دیدگاه تقاضامحور: نیازها و الگوهای رفتاری انواع گردشگران طی گذر زمان و تغییرات اجتماعی-فرهنگی جامعه دستخوش تغییر می‌شود و این موضوع درباره گردشگرانی که ساحل و دریا را به‌عنوان مقصد سفر خود انتخاب می‌کنند نیز مستثنی نیست. طی سال‌های اخیر، در کنار اهمیت قیمت خدمات، برقراری امنیت و ایمنی و امکان دسترسی، دو سطح "کیفیت تجربه" و بالاتر از آن، "موضوعات پایداری، سبز بودن و مسئولیت اجتماعی" برای گردشگران ساحلی اولویت بالاتری پیدا کرده است. از نظر مطالعات آکادمیک نیز از آغاز دهه ۱۹۹۰ گسترش مفهوم گردشگری پایدار در مقیاس جهانی، مطالعات گردشگری را به شدت تحت تأثیر خود قرار داده است. با توجه به اینکه گردشگری ساحلی و دریایی، ارتباط تنگاتنگی با محیط‌زیست دارند، از این

1. Coastal tourism
2. Marine (Maritime) tourism
3. Nature-based tourism
4. Papageorgiou
5. Crabtree & Douglas
6. Williams

رو، توجه به این پیوند ناگسستنی در طراحی و خلق محصولات و تجربیات، برای مدیران مقصدهای ساحلی الزام‌آور است؛ بنابراین می‌توان گفت که به مانند سایر بخش‌های توسعه گردشگری، گردشگران ساحلی و دریایی (اگر امکانات و تهسیلات آن وجود داشته باشد)، دیگر برای گذراندن اوقات فراغت خود به صورت منفعل و صرفاً جهت ریلکس کردن به سمت سواحل روانه نمی‌شود و در صورت امکان، در پی برآوردن نیازهای سطوح بالاتر خود هستند^۱.

- دیدگاه عرضه‌محور: متناسب با تغییرات سلیقه‌ای و رفتاری گردشگران و همچنین همگام با تحولات کلیت صنعت گردشگری در مراحل پیدایش، مدرنیسم و پست‌مدرنیسم، محصولات جدیدی در بخش گردشگری دریایی و ساحلی خلق شده و این روند از گردشگری انبوه با اولویت گردشگری 3S^۲ و گردشگری تجملاتی^۳ (اعم از کشتی‌های غول‌پیکر و تجملاتی تفریحی) به اکوتوریسم، گردشگری علایق خاص از جمله گردشگری ماجراجویانه^۴ (که در قالب غواصی و دیدن حیات‌وحش دریایی طراحی می‌شود)؛ گردشگری ورزشی؛ گردشگری سلامت، به سمت بلوغ پیش می‌رود (البته بدیهی است که آرایه محصولات متفاوت گردشگری ساحلی به نوع و تیپولوژی صخره-ای یا ماسه‌ای ساحل بستگی دارد).

در کشور ایران نیز به‌ویژه از دوره پهلوی دوم و قبل از وقوع انقلاب اسلامی، گردشگری ساحلی در سواحل دریای خزر رواج پیدا کرد و به ویژه سواحل استان مازندران از سال‌های پیش از انقلاب اسلامی، مرکز رشد کسب و کارهای گردشگری ساحلی و دریایی محسوب می‌شده است. پس از انقلاب، هر چند در سال‌های اولیه، به دلیل وقوع جنگ تحمیلی و همچنین ملاحظات ارزشی و فرهنگی، به خصوص فعالیت‌های گردشگری ساحلی با وقفه مواجه شد، اما با تدوین و اجرای برنامه‌های اول، دوم، سوم، چهارم، پنجم و در حال حاضر ششم توسعه اقتصادی و اجتماعی پنج‌ساله کشور (از سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۰)، مجدداً بسیاری از زیرساخت‌های اقتصادی و فرهنگی و گردشگری بازسازی شد (ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۶). به طور خاص، در برنامه‌های اول، دوم و سوم، به توسعه گردشگری در سواحل و دریاها پرداخته نشده است، اما در ماده ۶۳ قانون برنامه چهارم و ۱۸۷ برنامه پنجم، به طور کلی به عمران و ساماندهی سواحل پرداخته شده است که بدون شک این موضوع، بر چگونگی توسعه گردشگری ساحلی، تأثیرگذار است. در بند «ب» ماده ۱۰۰ قانون برنامه ششم، به طور مستقیم قید شده است که سازمان میراث‌فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری

۱. البته بدیهی است که این موضوع، برای تمام بازارهای هدف گردشگری ساحلی و دریایی صدق نمی‌کند و همیشه و در هر مکانی، گردشگرانی وجود دارند که صرفاً برای استراحت (Relaxation)، از سواحل دیدن می‌کنند.

2. Sea, Sun & Sand

3. Luxury tourism

4. Adventure Tourism

با همکاری سازمان‌های مختلف موظف است تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه طرح ساماندهی گردشگری در سواحل شمالی و جنوبی طبق قوانین مربوطه را تهیه و جهت تصویب به هیأت وزیران ارائه نماید.

علاوه بر برنامه‌های توسعه کشور، در راستای ساماندهی و رسیدگی به وضعیت توسعه گردشگری ساحلی و دریایی، سازمان‌ها و اتحادیه‌های ملی و استانی مختلفی شکل گرفته‌اند (اعم از سازمان توسعه و عمران دریا و سواحل) و سالانه طرح‌های منطقه‌ای و استانی و دستورالعمل‌های مختلفی ارائه و تصویب می‌شود (اعم از دستورالعمل جامع مدیریت سواحل ایران؛ سند ملی توسعه فرابخشی ساماندهی سواحل کشور؛ طرح مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی کشور؛ طرح توسعه گردشگری در محدوده ساحلی دریای مازندران و غیره)؛ با این حال یکی از معضلات اصلی توسعه فعالیت‌های گردشگری در ساحل و دریا (در ایران و بسیاری از کشورها)، تعداد و تنوع ذینفعان مدعی بهره‌برداری بیشتر از این مناطق غنی است (باقری، ۱۳۹۸). آنچه که این تنوع، لاجرم با خود به همراه می‌آورد، بحث بسیار مهم "مدیریت ذینفعان" و نیاز به اتخاذ رویکرد "مدیریت یکپارچه" در رشد و توسعه گردشگری در این مناطق است. از ابتدای قرن ۲۱، مدیریت ذینفعان در گردشگری، یک استراتژی گریزناپذیر برای برنامه‌ریزی و توسعه اثربخش گردشگری است. این حقیقت که ذینفعان از طرق مختلفی بر توسعه گردشگری در مناطق ساحلی اثر می‌گذارند، موجب تحمیل نوعی وابستگی میان اهداف مدیریت ذینفعان و اجرای برنامه‌های گردشگری می‌شود. بدون شک، اجرا و پذیرش گردشگری پایدار در میان ذینفعانی که دارای منافع مشترک حساس و مکانیزم‌های همکاری هستند، چالش برانگیز خواهد بود (پریک^۱ و همکاران، ۲۰۱۴: ۳۴).

همان‌گونه که پیش‌تر ذکر شد، حجم ادبیات تخصصی مرتبط با گردشگری ساحلی و دریایی اندک است و با توجه به جستجوی محقق در پایگاه‌های علمی داخل و خارج از کشور، پژوهشی دیده نشد که با هدف تجزیه و تحلیل پژوهش‌های پیشین گردشگری ساحلی و دریایی انجام شده باشد. با نگاهی به جدول ۱، ملاحظه می‌شود که به‌طور کلی می‌توان مطالعات پیشین را به دو دسته داخلی و خارجی تفکیک کرد؛ برخی از پژوهش‌ها به‌طور کلی به موضوع "گردشگری" و برخی دیگر، به‌طور خاص بر روی یکی از شکل‌های توسعه گردشگری متمرکز شده و پژوهش‌های آن حوزه را در سطح جهان یا در یک کشور خاص بررسی کرده‌اند. هرچند تعداد پژوهش‌هایی که با توجه به این دسته‌بندی انجام شده‌اند، زیاد است و بدون شک، ذکر تمام نتایج آن‌ها نیز از حوصله این نوشتار خارج است، در این بخش تلاش شده تا مرتبط‌ترین آن‌ها که می‌توانند به ویژه در گام‌های بعدی تحقیق مفید واقع شوند، قید گردد.

1. Prik

۳. روش تحقیق

با توجه به اینکه تجزیه و تحلیل مجلات دانشگاهی یکی از روش‌های پذیرفته‌شده برای دسته‌بندی موضوعات و روندهای حاکم بر علم گردشگری است (پاک و همکاران، ۲۰۱۶)، پژوهش حاضر را می‌توان به طور کلی از نظر هدف جزء پژوهش‌های اکتشافی دانست؛ از لحاظ مخاطب استفاده از آن، پژوهشی بنیادی به شمار می‌رود؛ از نظر بعد زمانی، مقطعی (از آغاز مطالعات مربوط به گردشگری ساحلی/ دریایی در ایران تا بهار ۱۳۹۹ است) و در نهایت بر حسب شیوه گردآوری داده‌ها، کیفی و بر پایه مطالعات اسنادی است. جامعه آماری پژوهش، کلیه مقالات علمی- پژوهشی مرتبط با گردشگری ساحلی/ دریایی چاپ‌شده در مجلات داخلی مورد تأیید وزارت علوم کشور است. با جستجوی شش هفته‌ای پژوهشگر در موتور جستجوگر گوگل، پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی و همچنین وبسایت مربوط به مجلات علمی- پژوهشی، تعداد ۱۰۶ مقاله یافت شد که در عنوان، متن چکیده و واژگان کلیدی آن‌ها، عبارات "گردشگری ساحلی"، "گردشگری دریایی"، یا همزمان، واژه‌های "گردشگری" و "ساحل/ ساحلی/ سواحل/ دریا/ دریایی" به صورت جداگانه به کار رفته باشد، مد نظر قرار گرفت؛ به این ترتیب، نسخه پی. دی. اف مقالات مورد نظر دریافت شده و تمامی مقالات، با توجه به اهداف چندگانه تحقیق و براساس مجله، سال انجام پژوهش، موضوع، منطقه مورد مطالعه و روش تحقیق پنج بار دسته‌بندی شدند. سرانجام با توجه به موارد مطرح شده، داده‌ها دسته‌بندی شد و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

جدول ۱- پیشینه مطالعاتی مرتبط با موضوع پژوهش (منبع: نویسنده، ۱۳۹۹)

ردیف	عنوان مقاله (نویسنده)	روش- شناسی	اهم نتایج
۱	مطالعات گردشگری روستایی در ایران: ارایه تحلیلی اسنادی از مقالات انتشاریافته فارسی (بیات و همکاران، ۱۳۹۲)	روش اسنادی	بیشترین پژوهش‌های گردشگری روستایی در استان‌های تهران و مازندران انجام شده است. مجموعه مطالعات انجام شده قابل تقسیم به پنج محور برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، آثار و پیامدهای گردشگری، ارزش‌گذاری اقتصادی گردشگری، تحلیل جغرافیایی و سنجش پایداری گردشگری است. مهمترین اشکال مطالعه‌شده شامل گردشگری خانه‌های دوم و طبیعت‌گردی می‌شود.
۲	فراتحلیلی بر مطالعات گردشگری روستایی در ایران: پژوهشی در چارچوب روش- شناسی کیو (بیات و همکاران، ۱۳۹۳)	روش‌شناسی کیو	سه دیدگاه در زمینه برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه گردشگری روستایی در ایران وجود دارد. دیدگاه نخست، دارای ویژگی‌های نهادگرا، جامع‌نگر، یکپارچه‌نگر، مشارکت‌گرا، و جامعه‌محور است و تأکید زیادی بر برنامه‌ریزی توسعه گردشگری روستایی دارد. دیدگاه دوم، محیط‌زیست‌نگر- حفاظت‌گرا، و یکپارچه‌نگر است و بیشتر بر مدیریت توسعه گردشگری روستایی در ابعاد مختلف تأکید دارد و دیدگاه سوم، دارای ویژگی‌های مشارکت‌گرا، حمایت‌گر- تسهیل‌گر، و حفاظت‌گرا است که بر برنامه‌ریزی کاربری زمین تأکید دارد و در زمینه مدیریت توسعه گردشگری، حفاظت از اراضی روستایی در برابر تغییرات غیر اصولی را در دستور کار خود قرار می‌دهد.

۳	جایگاه نظام گردشگری- از رویکرد رشته‌های تا میان- رشته‌ای (ضیایی و عباس‌پور، ۱۳۹۴)	رویکرد مروری و توصیفی	ماهیت پدیده گردشگری به گونه‌ای است که شناخت آن نیازمند مطالعات میان‌رشته‌ای و چند رشته‌ای است و تلاش برای ارتقای جایگاه آن از یک حوزه مطالعاتی به یک رشته شاید ناشی از فقدان اعتماد به نفس آکادمیک و غلبه دیدگاه وحدت علوم باشد؛ به منظور بررسی همه‌جانبه گردشگری، می‌بایست به مطالعه میان‌رشته‌ای و چندرشته‌ای این پدیده روی آورد و به تدریج مسیر شناخت آن را پیمود. اتخاذ یک رویکرد میان‌رشته‌ای می‌تواند مسیر توسعه مطالعات گردشگری را هموارتر سازد.
۴	واکاوی مطالعات گردشگری ایران از نظر موضوعی و روش‌شناختی و ترسیم آینده مطالعات پژوهشی (زارعی و محمودی پاچال، ۱۳۹۸)	روش کیفی مطالعه اسنادی	از میان پژوهش‌های مرتبط با گردشگری در کشور در سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۹۵، بر مبنای مکان مقصد، گردشگری شهری؛ از نظر ماهیت فعالیت‌های گردشگر، گردشگری فرهنگی و از نظر روش‌شناختی، مطالعات کمی، کاربردی و داده‌های حاصل از پرسشنامه بیشترین مطالعات گردشگری در ایران را به خود اختصاص داده است.
۵	روندهای مطالعات خارجی درباره گردشگری اقیانوس و ساحلی (شین‌کان و دنگ-شان ^۱ ، ۲۰۰۲)	رویکرد مروری و توصیفی	با بررسی مطالعات مرتبط با گردشگری ساحلی از دهه ۱۹۹۰، مشخص شد که عمده تمرکز این مطالعات بر جنبه‌های اجتماعی، اقتصادی، زیست-محیطی، ارزیابی منابع گردشگری، برنامه‌ریزی و مدیریت و همچنین گردشگری پایدار بوده است.
۶	وضعیت کنونی توسعه تحقیقات گردشگری (آلباززیاک و همکاران ^۲ ، ۲۰۰۵)	رویکرد مروری و توصیفی	بررسی ۱۵۷ رساله دکترای گردشگری در کشورهای آمریکا و کانادا از سال ۱۹۸۷، نشان می‌دهد که هر چند بیشترین تعداد این پژوهش‌ها توسط جغرافی‌دان‌ها نگارش شده است ولی به ترتیب اقتصاد، انسان‌شناسی، جغرافیا، تفریح و اوقات فراغت، مدیریت بازرگانی، آموزش، جامعه‌شناسی، برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، علوم سیاسی، هنر، امور اجتماعی، الهیات (خداشناسی)، تاریخ، ارتباطات (رسانه) و روابط عمومی بیشترین موضوعاتی بوده‌اند که در این رساله‌ها به آن‌ها پرداخته شده است.
۷	ارزیابی موضوع تحقیقاتی رساله‌های دکترا درباره گردشگری در کشور ترکیه با استفاده از تحلیل شبکه اجتماعی (کاراگوز و یونشو ^۳ ، ۲۰۱۳)	تحلیل شبکه اجتماعی	موضوعات مدیریت، منابع انسانی و آموزش در شبکه دانش گردشگری ۳۸۵ رساله دکترای گردشگری در ترکیه در بازه زمانی ۱۹۹۱ تا ۲۰۱۰، بیشترین سهم را دارند. تولید دانش در زمینه گردشگری در سطح دکترا بر علوم مدیریتی متمرکز است و از سایر زمینه‌های مطالعاتی علوم انسانی غفلت شده است.
۸	روندهای تحقیقات گردشگری در قطر: بررسی انتشارات مجلات (موزینگزی ^۴ ، ۲۰۱۶)	رویکرد مروری و توصیفی	گردشگری ورزشی، موضوع غالب در پژوهش‌های بین‌المللی گردشگری مرتبط با کشور قطر در چند پایگاه علمی بین‌المللی است. بعد از آن، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری و میراث در دهه‌های دوم و سوم جای دارند. ۶۸ درصد مقالات بررسی شده، جزو تحقیقات ثانویه محسوب می‌شوند.
۹	چارچوب گروه‌بندی تحقیقات گردشگری (پاک و همکاران، ۲۰۱۶)	رویکرد مروری و توصیفی	از طریق تحلیل ۹۵۸۳ پژوهش گردشگری، هتلداری و اوقات فراغت در بازه زمانی ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۱، شش موضوع اصلی استخراج شد: مقصد، تقاضا، سفر، بازاریابی، مناطق جغرافیایی و موضوعات عمومی که در این میان، مطالعات مرتبط با موضوع مقصد و سپس موضوعات تقاضا و بازاریابی، بیشترین جذابیت برای محققان داشته‌اند.
۱۰	مروری بر مقالات مروری: تحلیل سیستماتیک مقالات	رویکرد مروری و	بیشترین موضوع مقالات بررسی شده از مجلات معتبر بین‌المللی در زمینه گردشگری و هتلداری، با روش‌شناسی کیفی و دربردارنده موضوعات اقتصادی

1. Xiu-cun, & Deng-shan
2. Alejziak
3. Karagöz & Yüncü
4. Musinguzi

مروری بر ادبیات مهمان‌نوازی و گردشگری (شینا کیم ^۱ و همکاران، ۲۰۱۸)	توصیفی	و مالی، رفتار مشتری و بازاریابی بوده است.
۱۱	روش کمی -تحلیلی کتابشناسی؛ تحلیل شبکه اجتماعی	از میان پژوهش‌های گردشگری در سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۶، بیشترین تعداد آن‌ها در مجله مدیریت گردشگری به چاپ رسیده است؛ بیشترین واژه‌های مورد استفاده در عنوان مقاله‌های بررسی شده شامل گردشگری، مدل، اثرات، مدیریت، رفتار، رضایت، ادراک، تجربه، نگرش، عملکرد، گردشگری پایدار، چشم‌انداز، مقصد، رضایت، انگیزه، جامعه، تغییر اقلیم، سفر، اکوتوریسم و کیفیت بوده است؛ همچنین موضوعات مورد تمرکز در پنج مجله برتر بین-المللی، عبارتند از: گردشگری پایدار، مقصد گردشگری، افراد محلی؛ تجربه سفر.
۱۲	روش تخصیص پنهان دیریکله ^۳	با بررسی مقالات سه مجله رده اول بین‌المللی گردشگری ^۴ در بازه زمانی ۴۰ ساله، ۱۴ موضوع (گردشگری به عنوان پدیده‌ای اجتماعی؛ تصویر و ریسک مقصد؛ جاذبه‌ها؛ صنعت گردشگری؛ کیفیت و رضایت از خدمات؛ مدل‌سازی و پیش‌بینی؛ کنفرانس‌ها؛ تجربه و انگیزه گردشگری؛ بخش‌بندی بازار؛ فرایند تصمیم‌گیری؛ تقاضای گردشگری؛ مدیریت توسعه گردشگری؛ گردشگری پایدار و جوامع میزبان) شناخته شد.

۴. نتایج پژوهش

۴-۱. روند زمانی انجام پژوهش‌های گردشگری ساحلی و دریایی در ایران

با بررسی نشریه‌های دارای اعتبار علمی - پژوهشی کشور، مطابق نمودار ۱ و جدول ۲ مشخص شد که سرآغاز پژوهش درباره گردشگری در سواحل و حوزه‌های آبی کشور، به سال ۱۳۸۲ و انتشار دو مقاله در مجلات «مطالعات گردشگری» و «اطلاعات جغرافیایی (سپهر)» بر می‌گردد. از آن زمان تا بهار سال ۱۳۹۹، ۱۰۶ مقاله علمی - پژوهشی در مجلات کشور به چاپ رسیده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، از سال ۱۳۸۲ تا پایان سال ۱۳۹۴، تعداد مقالات متمرکز بر موضوع گردشگری ساحلی و دریایی از ۱۰ مورد فراتر نرفته است؛ لیکن در سال‌های ۱۳۹۵، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸، با روند افزایش قابل توجه، بیشترین تعداد مقاله نگارش شده و به چاپ رسیده است. بیشترین تعداد مقاله (۲۰ مورد) در سال ۱۳۹۶، انجام شده است.

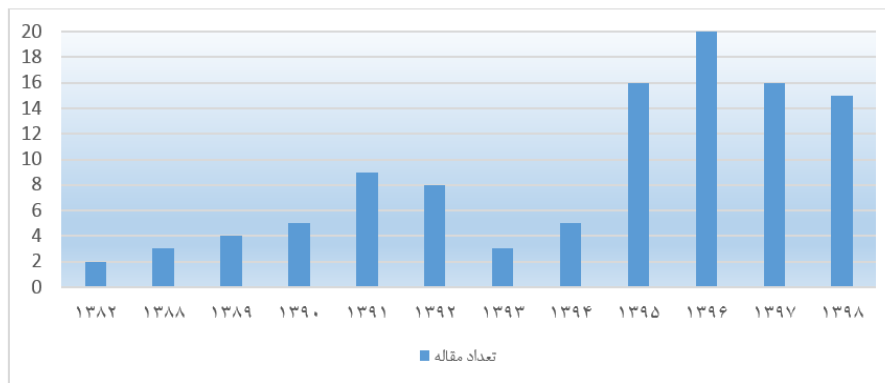
1. Shinae Kim

2. Kirilenko & Stepchenkova

۳. تخصیص پنهان دیریکله (Latent Dirichlet Allocation) یک مدل تولیدی در آمار است. این مدل برای مدل‌سازی

سازای تعدادی متغیرهای پنهان (عناوین) در مجموعه‌ای از متن‌ها که شامل کلمات هستند، به وجود آمده است.

4. Annals of Tourism Research, Journal of Travel Research, and Tourism Management

نمودار ۱- روند زمانی پژوهش‌های علمی پژوهشی انجام شده درباره گردشگری ساحلی/ دریایی در ایران (۱۳۸۲-۱۳۹۸)

(منبع: نویسنده، ۱۳۹۹)

همان‌طور که در جدول ۲ ملاحظه می‌شود، در فاصله زمانی ۱۳۸۲ تا بهار ۱۳۹۹ (انتهای سال ۱۳۹۸)، ۱۰۶ مقاله در ۴۰ مجله علمی- پژوهشی کشور (که اکثر آن‌ها در زمینه علم جغرافیا فعالیت دارند) به چاپ رسیده‌اند. بیشترین تعداد این مقالات، در دو مجله "برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری" (متعلق به دانشگاه مازندران) و "علوم و تکنولوژی محیط‌زیست" (متعلق به دانشگاه آزاد اسلامی- واحد علوم و تحقیقات) به چاپ رسیده است و هر کدام، با انتشار ۸ مقاله در زمینه گردشگری ساحلی و دریایی، فعالیت بیشتری نسبت به سایر مجلات علمی- پژوهشی در این زمینه داشته‌اند.

جدول ۲- تفکیک مقالات علمی پژوهشی انجام شده بر حسب مجله (منبع: نویسنده، ۱۳۹۹)

ردیف	نام مجله	وابستگی مجله	تعداد مقاله
۱	آرمانشهر	دارای مالکیت خصوصی	۱
۲	اطلاعات جغرافیایی (سپهر)	سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح	۳
۳	اقتصاد فضا و توسعه روستایی	دانشگاه خوارزمی	۱
۴	اکوسیستم‌های طبیعی ایران	دانشگاه آزاد اسلامی واحد نور	۱
۵	اقیانوس‌شناسی	مؤسسه ملی اقیانوس‌شناسی	۱
۶	آمایش جغرافیایی فضا	دانشگاه گلستان	۵
۷	آموزش علوم دریایی	دانشگاه علوم دریایی امام خمینی نوشهر	۴
۸	نشریه علمی معماری و شهرسازی	انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران	۱
۹	برنامه‌ریزی منطقه‌ای	دانشگاه آزاد- واحد مرودشت	۲

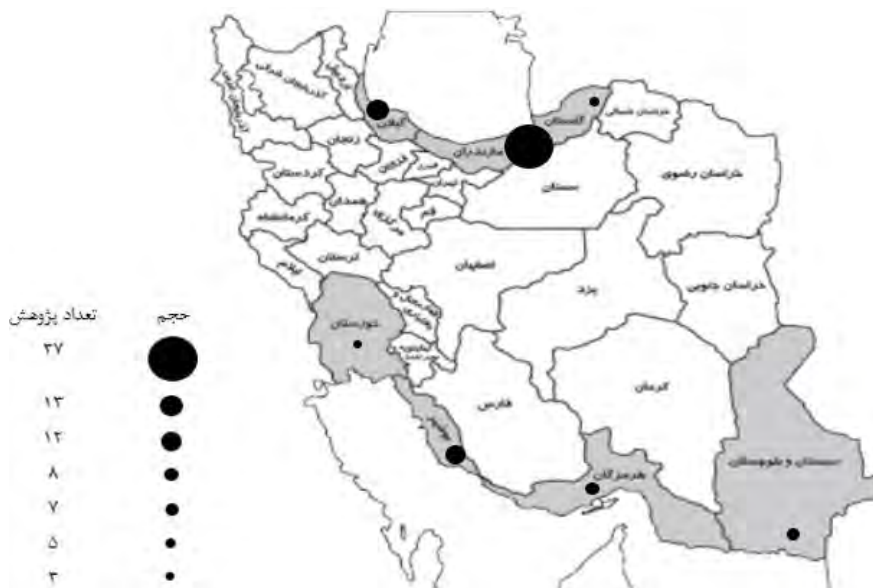
۲	دانشگاه تربیت مدرس	برنامه‌ریزی و آمایش فضا	۱۰
۸	دانشگاه مازندران	برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری	۱۱
۱	دانشگاه اصفهان	تحقیقات بازاریابی نوین	۱۲
۲	دانشگاه آزاد- واحد مرودشت	پژوهش و برنامه‌ریزی شهری	۱۳
۱	دانشگاه پیام نور	پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری	۱۴
۱	انجمن ارزیابی محیط زیست ایران	پژوهش‌های محیط‌زیست	۱۵
۵	موسسه آموزش عالی قشم	جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)	۱۶
۱	انجمن جغرافیای ایران	جغرافیا	۱۷
۱	دانشگاه رازی کرمانشاه	جغرافیا و پایداری محیط	۱۸
۴	دانشگاه اصفهان	جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی	۱۹
۱	پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی	جغرافیای انتظامی	۲۰
6	دانشگاه تهران	جغرافیای انسانی	۲۱
1	دانشگاه سیستان و بلوچستان	جغرافیا و آمایش شهری	۲۲
۱	دانشگاه تهران	جغرافیای برنامه‌ریزی شهری	۲۳
۲	دانشگاه گیلان	مطالعات جغرافیای انسانی نواحی ساحلی	۲۴
۴	دانشگاه آزاد- واحد اهر	فضای جغرافیایی	۲۵
۸	انجمن متخصصان محیط‌زیست ایران	علوم و تکنولوژی محیط‌زیست	۲۶
۶	انجمن علوم و فنون دریایی	علوم و فناوری دریایی	۲۷
۳	دانشگاه تهران	گردشگری شهری	۲۸
۵	جهاد دانشگاهی	گردشگری و توسعه	۲۹
۱	سازمان حفاظت محیط‌زیست	محیط‌زیست	۳۰
۱	دانشگاه تهران	مدیریت بازرگانی	۳۱
۱	سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور	مدیریت شهری	۳۲
۳	دانشگاه گیلان	مدیریت و توسعه ورزش	۳۳
۳	جهاد دانشگاهی	مطالعات اجتماعی گردشگری	۳۴
۱	معاونت اجتماعی نیروی انتظامی	مطالعات امنیت اجتماعی	۳۵
۳	جهاد دانشگاهی	مطالعات فرهنگی و سیاسی خلیج فارس	۳۶
۱	دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت	مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی	۳۷
۴	دانشگاه علامه طباطبایی	مطالعات مدیریت گردشگری	۳۸
۱	دانشگاه اصفهان	مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای	۳۹
۵	دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار	نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی	۴۰
۱۰۶		مجموع	

۴-۲. پراکندگى جغرافيايي پژوهش‌هاى گردشگرى ساحلى و دريايي در ايران

بر مبنای پراکندگی جغرافیایی مناطقی که به عنوان مورد مطالعه در پژوهش‌های بررسی شده، در نظر گرفته شده بودند، همان‌طور که جدول ۳ و شکل ۱ نشان می‌دهد، تعداد ۶۳ مقاله (۵۹/۴۳ درصد) به‌طور کلی متمرکز بر مناطق ساحلی دریای خزر بوده‌اند که در این بین، ۳۷ مورد از آن‌ها سواحل واقع در استان مازندران را مورد بررسی قرار داده بودند و ۱۳ مورد، سواحل "استان گیلان"، ۵ مورد سواحل "استان گلستان" و ۸ مورد نیز کل سواحل دریای خزر را مد نظر داشته‌اند. سواحل "خلیج فارس" با ۲۶ مقاله در رتبه دوم جای دارد و همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، ۱۲ مورد از آن‌ها در سواحل و مناطق دریایی "استان بوشهر" انجام شده است؛ منطقه مورد مطالعه ۸ مورد از آن‌ها، سواحل "استان هرمزگان" بوده و تنها ۳ مورد به سواحل "استان خوزستان" پرداخته‌اند. درباره سواحل "دریای عمان" واقع در شهرستان چابهار استان سیستان و بلوچستان نیز ۷ مورد مقاله علمی-پژوهشی انجام شده است. در ادامه دیده می‌شود که ۵ مقاله به "سایر پهنه‌های آبی کشور" (سواحل دریاچه ارومیه، شهرها و روستاهای همجوار با رودخانه زاینده‌رود، دریاچه کافتدر در شهرستان اقلید استان فارس؛ روستاهای ساحلی شهرستان سامان استان چهارمحال و بختیاری) پرداخته‌اند و در نهایت، ۵ مورد از ۱۰۶ مقاله بررسی شده نیز برای پژوهش خود منطقه مورد مطالعه خاصی را ذکر نکرده‌اند.

جدول ۳- تفکیک مقالات علمی پژوهشی انجام شده بر حسب منطقه مورد مطالعه (منبع: نویسنده، ۱۳۹۹)

ردیف	منطقه ساحلی		تعداد (درصد)
۱	سواحل دریای خزر	استان مازندران (۳۷)	۶۳ (۵۹/۴۳ درصد)
		استان گیلان (۱۳)	
		گلستان (۵)	
		سه استان (۸)	
۲	سواحل خلیج فارس	استان بوشهر (۱۲)	۲۶ (۲۴/۵۲ درصد)
		استان هرمزگان (۸)	
		استان خوزستان (۳)	
		سه استان (۳)	
۳	سواحل دریای عمان (چابهار)		۷ (۶/۶۰ درصد)
۴	سواحل سایر پهنه‌های آبی کشور		۵ (۴/۷۱ درصد)
۵	بدون ذکر منطقه ساحلی خاص		۵ (۴/۷۱ درصد)
	مجموع		۱۰۶

شکل ۱- پراکندگی مقالات علمی پژوهشی انجام شده گردشگری ساحلی و دریایی در ایران (۱۳۸۲-۱۳۹۹) (منبع: نویسنده، ۱۳۹۹)

۳-۴. محورهای مطالعاتی پژوهش‌های گردشگری ساحلی و دریایی در ایران

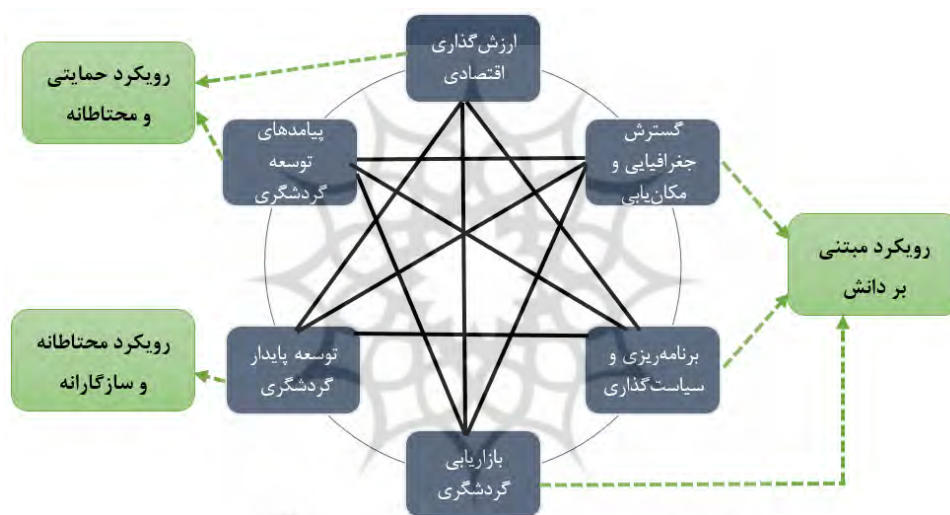
گردشگری، علمی میان‌رشته‌ای و پدیده‌ای است که دارای ابعاد بسیار متنوع اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، زیست‌محیطی، مدیریتی و سیاسی، جغرافیایی و غیره، است و پژوهشگران حسب علاقه و زمینه تخصصی خود به تحقیق درباره ابعاد گردشگری می‌پردازند. درباره اینکه در پژوهش‌های مورد بررسی، تاکنون چه جنبه یا جنبه‌هایی از گردشگری در مناطق ساحلی و دریایی کشور مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است، نگارنده به شش دسته‌بندی موضوعی دست یافتند؛ در واقع شش محور مطالعاتی به دست آمد که به دلیل ارتباط و پیوستگی میان آنها، نباید این موضوعات را از هم منفک در نظر داشت (شکل ۴)؛ به طور مثال، موضوعات بازاریابی گردشگری بی‌ربط به مسایل برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری، اقتصادی گردشگری و مسایل پایداری نخواهد بود؛ همچنین پژوهشگر با توجه به این دسته‌بندی و تفکیک مطالعات گردشگری در چهار دسته حمایتی، محتاطانه، سازگاران و دانش‌محور (از نظر جعفری، ۲۰۰۳)، ارتباط بین این دو دسته‌بندی را نیز در شکل ۴ به تصویر کشیده است. مطابق نتایج این بخش:

- ۵۴ مورد (بیش از ۵۰ درصد) از این پژوهش‌ها، دارای محور مطالعاتی «برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری توسعه گردشگری ساحلی و دریایی» بوده‌اند؛ به دلیل وسعت موضوع برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری گردشگری، بیشترین تعداد مقاله نیز مرتبط با این گرایش موضوعی هستند؛ موضوعاتی همچون: بررسی عوامل پیشران و موانع (فرصت‌ها و چالش‌های) توسعه گردشگری؛ برنامه‌ریزی استراتژیک و بهینه گردشگری؛ اولویت‌بندی جاذبه‌های مقصد؛ مدیریت یکپارچه و دینفعان؛ تأثیر سرمایه اجتماعی و فرهنگی در توسعه مقصد؛ ارتباطات و موانع سیاسی و سازمانی در مقصد؛ بررسی‌های مسیرهای توسعه گردشگری؛ ساختار توسعه گردشگری؛ اهمیت آموزش در برنامه‌های توسعه گردشگری؛ اهمیت امنیت و ایمنی در توسعه مقصد؛ ظرفیت تحمل مقصد.
- پس از آن بررسی «آثار اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست‌محیطی» توسعه گردشگری ساحلی و دریایی با ۱۵ مورد (بیش از ۱۴ درصد) در رده دوم جای دارد. از ۱۶ مقاله این گروه، ۷ مورد به ارزیابی اثرات زیست‌محیطی؛ ۳ مورد به اثرات اقتصادی و تنها یک مورد به آثار اجتماعی-فرهنگی توسعه گردشگری در سواحل و دریا پرداخته‌اند؛ در ۵ مقاله نیز اثرات سه‌گانه به صورت همزمان بررسی شده است.
- مقالات با موضوع تحلیل جغرافیایی و مکان‌یابی امکانات و تأسیسات گردشگری ساحلی و دریایی با ۱۴ مورد (بیش از ۱۳ درصد) در رده‌های سوم قرار دارند؛ مکان‌یابی دهکده‌ها و پارک‌های ساحلی؛ تحلیل اقلیم آسایش و توان‌سنجی اقلیمی مقصد سه موضوع غالب در این دسته از پژوهش‌ها به شمار می‌روند.
- همچنین ۱۱ مقاله (بیش از ۱۰ درصد) به بررسی مسایل مختلف مربوط به "توسعه پایدار گردشگری" در ساحل و دریا پرداخته بودند؛ موضوعاتی از قبیل موانع و محدودیت‌های توسعه پایدار؛ پایداری فرهنگی-اجتماعی؛ دینفعان حامی توسعه پایدار؛ برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری؛ نقش مدیریت شهری در پایداری مقاصد ساحلی و دریایی؛ شناسایی مؤلفه‌های توسعه پایدار گردشگری در این پژوهش‌ها، مورد تأکید این دسته بوده است.
- ۸ مورد (بیش از ۷ درصد) نیز به موضوعات مرتبط با مباحث "بازاریابی گردشگری ساحلی و دریایی" پرداخته بودند. ارتباطات آمیخته بازاریابی؛ بخش‌بندی بازار؛ برند و مدیریت آن در گردشگری ساحلی؛ تصویر ذهنی گردشگران درباره کیفیت مقصدهای ساحلی؛ تمایل به بازگشت رفتاری گردشگران؛ رضایت مشتریان از جمله موضوعاتی بررسی شده در مقالات جای گرفته در دسته بازاریابی است.
- تنها ۳ مقاله (۲/۸۳ درصد) با پرداختن به موضوع تمایل به پرداخت گردشگران و ارزش-گذاری اقتصادی در دسته ششم جای گرفتند.

جدول ۴- تفکیک مقالات علمی پژوهشی انجام شده بر حسب گرایش‌های موضوعی (منبع: نویسنده، ۱۳۹۹)

ردیف	موضوع تخصصی پژوهش‌ها	تعداد (درصد)
۱	برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری توسعه گردشگری ساحلی و دریایی	۵۴ (۵۰/۹۴ درصد)
۲	آثار و پیامدهای (اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست‌محیطی) توسعه گردشگری ساحلی و دریایی	۳ (۲/۸۳ درصد) پیامدهای اقتصادی
		۱ (۰/۹۴ درصد) پیامدهای اجتماعی- فرهنگی
		۷ (۶/۶۰ درصد) پیامدهای زیست‌محیطی
		۵ (۴/۷۱ درصد) بررسی هر سه پیامد به صورت همزمان
۳	تحلیل جغرافیایی و مکان‌یابی گردشگری ساحلی و دریایی	۱۴ (۱۳/۲۰ درصد)
۴	توسعه پایدار گردشگری ساحلی و دریایی	۱۱ (۱۰/۳۷ درصد)
۵	بازاریابی گردشگری ساحلی و دریایی	۸ (۷/۵۴ درصد)
۶	ارزش‌گذاری اقتصادی	۳ (۲/۸۳ درصد)

شکل ۲- پیوستگی میان گرایش پژوهش‌ها و ارتباط آن‌ها با چهار گرایش موضوعی جعفری (۲۰۰۳) (منبع: نویسنده، ۱۳۹۹)

۴-۴. ارتباط گردشگری ساحلی و دریایی با سایر انواع گردشگری

در بسیاری از پژوهش‌های حوزه گردشگری، به دلیل ماهیت توسعه گردشگری، هم‌زمان چند موضوع در ارتباط با یکدیگر بررسی شده و مورد توجه پژوهشگران قرار می‌گیرد. انواع مختلف سواحل نیز با توجه به ویژگی‌های توپوگرافی خود و امکانات و تجهیزات موجود، ترکیبی از جذابیت‌های مختلف را برای گردشگران فراهم می‌کنند (گاش، ۲۰۱۱)؛ از این رو در این مرحله برای بررسی دقیق‌تر روند مطالعات متمرکز بر گردشگری ساحلی و دریایی، بررسی شد که آیا این پژوهش‌ها، علاوه بر گردشگری ساحلی و دریایی به امکان توسعه نوع دیگری از گردشگری در سواحل توجه داشته‌اند یا خیر؟ همان‌طور که جدول ۵ نشان می‌دهد، تنها در ۳۲ مورد (۳۰/۱۸ درصد) از ۱۰۶ مقاله بررسی شده، علاوه بر موضوع گردشگری ساحلی یا دریایی به نوع دیگری از گردشگری نیز پرداخته شده است؛ که در این بین، "گردشگری ورزشی" و "پس از آن، گردشگری روستایی" و "گردشگری شهری" بیشترین ارتباط را با گردشگری ساحلی و دریایی داشته‌اند. در ۷۴ مقاله دیگر، تنها به بررسی موضوع گردشگری ساحلی یا دریایی به صورت کلی پرداخته شده است. در توجیه این نتایج می‌توان اظهار کرد که یکی از مکان‌های بسیار مساعد برای توسعه گردشگری ورزشی، مناطق ساحلی و دریایی (ورزش‌های آبی) است؛ همچنین همان‌طور که پیش‌تر ذکر شد، توسعه گردشگری ساحلی می‌تواند از نظر مکان، زیربخشی از گردشگری روستایی یا شهری تلقی شود.

جدول ۵- ارتباط گردشگری ساحلی و دریایی با دیگر انواع شکل‌های توسعه گردشگری در مقالات علمی-

پژوهشی بررسی شده

(منبع: نویسنده، ۱۳۹۹)

ردیف	شکل‌های توسعه گردشگری	تعداد (درصد)
۱	گردشگری ورزشی	۱۲ (۱۱/۴۲ درصد)
۲	گردشگری روستایی	۱۱ (۱۰/۴۷ درصد)
۳	گردشگری شهری	۳ (۰/۲۸ درصد)
۴	گردشگری سلامت	۱ (۰/۰۹ درصد)
۵	زمین‌گردشگری (ژئوتوریسم)	۱ (۰/۰۹ درصد)
۶	گردشگری کشاورزی	۱ (۰/۰۹ درصد)
۷	بومگردی (اکوتوریسم)	۱ (۰/۰۹ درصد)
	مجموع	۳۲ (۳۰/۱۸ درصد)

۴-۵. رویکردهای روش‌شناسی در پژوهش‌های گردشگری ساحلی و دریایی در ایران

در فاز نهایی، محقق با دسته‌بندی مجدد پژوهش‌های جامعه آماری از نظر نوع روش تحقیق اتخاذشده، به این نتیجه دست یافت که بالغ بر ۸۷ درصد از پژوهش‌ها (۹۳ مورد)، با استفاده از انواع ابزارها (پرسشنامه، مصاحبه، مشاهدات میدانی، بررسی اسناد، تصاویر و عکس‌ها) با کمک رویکرد کمی، انجام شده‌اند و همچنین ابزار پرسشنامه، غالب‌ترین ابزار در این پژوهش‌ها به شمار می‌رود. تنها دو مورد از مقالات بررسی‌شده، از رویکرد کیفی و روش‌های مصاحبه و مطالعات میدانی، استفاده کرده بودند؛ همچنین تنها ۵ مقاله با ادغام روش‌های مختلف، به صورت کمی-کیفی انجام شده بودند. در ۵ مورد از مقالات نیز با کمک رویکرد نظری و کتابخانه‌ای، به تحلیل برخی موضوعات مرتبط با گردشگری ساحلی و دریایی پرداخته بودند.

جدول ۶. رویکردهای روش‌شناسی پژوهش‌های بررسی‌شده (منبع: نویسنده، ۱۳۹۹)

ردیف	نوع پژوهش	تعداد (درصد)
۱	کمی	۹۳ (۸۷/۷۳ درصد)
۲	ترکیبی (کمی-کیفی)	۶ (۵/۶۶ درصد)
۳	کتابخانه‌ای-نظری	۵ (۴/۷۱ درصد)
۴	کیفی	۲ (۱/۸۸ درصد)
مجموع		۱۰۶ (۱۰۰ درصد)

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

مطالعات گردشگری در طول زمان، متناسب با چگونگی احوالات و توسعه‌یافتگی اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی جوامع، به‌طور پیوسته در حال تغییر و گسترش است و آگاهی از این تغییرات و روندها، نشان می‌دهد که چه جنبه‌هایی از گردشگری برای یک جامعه از اهمیت بیشتری برخوردار است؛ همچنین مشخص می‌کند که پژوهشگران از کدام ابعاد توسعه گردشگری، غافل شده‌اند و در نتیجه پژوهشگران آتی پی خواهند برد که بررسی و پژوهش درباره چه ابعادی از علم گردشگری ضروری‌تر است. در ایران، مطالعات گردشگری به‌طور کلی از اوایل دهه ۱۳۸۰ مورد توجه پژوهشگران دانشگاهی قرار گرفت. براینده نتایج پژوهش حاضر که با هدف بررسی و تحلیل مقالات علمی- پژوهشی انتشاریافته در مجلات داخلی کشور انجام شد، نشان می‌دهد که گردشگری ساحلی از اوایل دهه ۱۳۸۰ مورد توجه محافل دانشگاهی قرار گرفت و سابقه این دسته مطالعات به سال ۱۳۸۲ باز می‌گردد. در این سال، تنها دو پژوهش با روش تحلیلی- توصیفی و بررسی ادبیات نظری به نگارش درآمده بودند و به توصیف نقش لندفرم‌های ساحلی در توسعه صنعت گردشگری و همچنین جذابیت‌های سواحل جنوبی دریای خزر پرداخته بودند.

نتایج دسته‌بندی پژوهش‌های گردشگری ساحلی و دریایی به‌طور کلی نشان می‌دهد که مطالعات این حوزه در ایران، موضوعی نسبتاً جدید محسوب می‌شود و توجه جدی پژوهشگران دانشگاهی به آن، از سال ۱۳۹۵ آغاز شده است؛ همچنین دیده شد که نزدیک به ۶۰ درصد مطالعات، مناطق دریایی و ساحلی دریای خزر (به ویژه استان مازندران) را به‌عنوان منطقه مطالعه خود در نظر گرفته‌اند. می‌توان دو دلیل عمده برای این موضوع قید کرد: توسعه‌یافتگی و قدمت طولانی‌مدت رواج گردشگری ساحلی در سواحل دریای خزر و نزدیکی به تهران به‌عنوان بازار بزرگ گردشگرفرست کشور. در حالی که راهبردهای توسعه در سواحل خلیج فارس بیشتر شامل خدمات بندرگاهی و حمل‌ونقل و استخراج انرژی می‌شده است و طی چند سال اخیر این مقصدها مورد توجه مبادی گردشگرفرست و جزء برنامه‌های توسعه در این نواحی قرار گرفته است. در نهایت ملاحظه شد که تنها ۷ مورد پژوهش درباره ابعاد مختلف گردشگری سواحل دریای عمان انجام شده که تحت تأثیر دورافتادگی و عقب‌ماندگی اقتصادی و زیرساختی این سواحل است در صورتی که تعداد و کیفیت منابع گردشگری در این خطه از کشور، به قدر کافی ظرفیت رشد انواع گردشگری مرتبط با سواحل اعم از گردشگری ورزشی، زمین‌گردشگری، بومگردی و غیره را داراست.

یکی از نتایج بسیار مهم این تحقیق، تحلیل موضوعی مقالات بررسی شده است؛ برای این منظور، با توجه به پیشینه و دسته‌بندی سایر پژوهشگران پیشین از مطالعات گردشگری و همچنین ماهیت تحقیقات بررسی‌شده به‌عنوان جامعه آماری، شش گروه یا گرایش مطالعاتی برای این مقالات در نظر گرفته شد: برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری؛ پیامدهای اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست‌محیطی؛ تحلیل جغرافیایی و مکان‌یابی؛ توسعه پایدار گردشگری؛ بازاریابی گردشگری ساحلی و دریایی. این دسته‌بندی به رویکرد پژوهش بیات و همکاران (۱۳۹۲) مشابهت زیادی دارد (احتمالاً به این دلیل که موضوع پژوهش آن‌ها نیز یکی از شاخه‌های علم گردشگری بوده است) و گرایش "بازاریابی" نیز از نتایج پژوهش‌های پاک و همکاران (۲۰۱۶)، کیم و همکاران (۲۰۱۸) و کرینکو و استپکنکو (۲۰۱۸) استنباط شد؛ البته، این دسته‌بندی بدین معنا نیست که مطالعات گردشگری تنها به این شش مورد محدود می‌شود؛ همان‌گونه که در دسته‌بندی محققان صاحب‌نامی چون جعفری، گرابرن، ریچی، لیبر و غیره، گرایش‌های متنوع‌تر و جامع‌تری دیده می‌شود که در این تحقیق، فراخور ماهیت تحقیقات بررسی‌شده، محقق قادر به استفاده از آن‌ها نبود. ملاحظه شد که بیش از ۵۱ درصد پژوهش‌های گردشگری ساحلی و دریایی در ایران با تمرکز "سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی" آن انجام شده است. البته نباید از این نکته غافل شد که حوزه سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، بسیار وسیع بوده و موضوعات زیادی را شامل می‌شود ولی به هر روی، نتیجه مذکور این نوید را می‌دهد که به‌طور کلی مطالعات گردشگری ساحلی و دریایی در ایران، به سمت‌وسوی گرایش چهارم دسته‌بندی جعفری (۲۰۰۳) از مطالعات گردشگری، یعنی دانش‌محور شدن سوق پیدا کرده است؛ در این مطالعات مقصد

گردشگری یک کل واحد در نظر گرفته می‌شود و تصمیمات مدیریتی دیگر به دور از احساسات و هم-راستا با منطق و دانش خواهد بود. بررسی آثار مثبت یا منفی اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست-محیطی گردشگری و همچنین ارزش گذاری اقتصادی، بیشتر برای دفاع از توسعه گردشگری در مقصدهای ساحلی و از طرفی، جلب توجه مخاطبان، نسبت به آثار سوء این موضوع و رویکرد محتاطانه به توسعه گردشگری است.

همان‌طور که دیده شد، بررسی پیامدهای زیست‌محیطی در تعداد پژوهش‌های بیشتری مدنظر بوده که توجه محققان به حساسیت و شکنندگی زیست‌محیطی سواحل و دریاها را می‌رساند. بخشی از نتایج پژوهش حاضر نیز نشان داد که علی‌رغم اهمیت موضوع بازاریابی در موفقیت برنامه‌های مقصدهای گردشگری، تعداد پژوهش‌هایی که به این موضوع در زمینه گردشگری ساحلی پرداخته‌اند، اندک هستند؛

این در حالی است که با توجه به بازاریابی گردشگری، مدیران مقصد پی می‌برند که مشتریان چه می‌خواهند (تحقیقات بازار)، تحویل مناسب خدمات رخ می‌دهد (برنامه‌ریزی محصول)، درباره محصولات موجود به مشتریان اطلاع‌رسانی می‌شود (تبلیغ و ترویج) و به آن‌ها آگاهی داده می‌شود که چگونه می‌توانند به این خدمات دسترسی داشته باشند (کانال‌های توزیع) (فوزیا و آریانتو^۱، ۲۰۱۲). در نهایت، نتایج نشان داد که از نظر روش‌شناسی، کمی‌گرایی (با تأکید بر ابزار پرسشنامه) رویکرد غالب است و می‌توان حاکمیت الگوواره اثبات‌گرایی (پوزیتیویستی) بر مطالعات گردشگری ساحلی و دریایی ایران را پذیرفت؛ این در حالی است که از دهه ۱۹۸۰ در قلمرو علوم اجتماعی و علوم انسانی از تکنیک‌های کیفی، مانند استفاده از مشاهده و مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته در پژوهش‌های دانشگاهی رشد قابل توجهی یافته و اهمیت آن‌ها در کنار روش‌ها و مدل‌های کمی مورد تأکید قرار گرفته است. لازم به ذکر است که غلبه روش‌های کمی به ویژه استفاده از پرسشنامه بر کل مطالعات گردشگری ایران نهفته است؛ نتایج پژوهش‌های زارعی و محمودی پاچال (۱۳۹۸) این واقعیت را تأیید کرده است.

باوجود تلاش محقق برای انجام کامل این مطالعه، بدون شک هیچ پژوهشی بی‌نقص نیست؛ بررسی مطالعات گردشگری ساحلی و دریایی از طریق یکی از روش‌های تحقیقی که در بخش پیشینه ذکر شد (به غیر از روش‌های توصیفی و مروری)، احتمالاً می‌تواند نتایج دقیق‌تر و جالب‌تری به دست دهد؛ همچنین سر لوحه قراردادن دیگر دسته‌بندی‌ها از مطالعات گردشگری نیز احتمالاً در اعداد و ارقام این پژوهش تغییراتی ایجاد می‌نماید. با توجه به این محدودیت‌ها و اهداف و نتایج پژوهش، پیشنهادهای زیر براساس گرایش موضوعی، روش‌شناسی و منطقه مطالعه برای محققان آینده که علاقمند به این حوزه از دانش گردشگری هستند، ارائه می‌شود:

۱. از نظر گرایش موضوعی:

- پژوهش درباره ابعاد مختلف و جدید بازاریابی مقصد یا محصولات گردشگری ساحلی و دریایی؛
- بررسی موضوعات زیبایی‌شناسی، مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، اوقات فراغت و غیره در زمینه گردشگری ساحلی و دریایی؛
- بررسی ابعاد مختلف ارتباط گردشگری ساحلی و دریایی با سایر زمینه‌های توسعه گردشگری به صورت ترکیبی؛ اعم از گردشگری معنوی، گردشگری علمی، گردشگری ماجراجویانه، گردشگری رویداد و غیره؛
- در زمینه سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی گردشگری ساحلی و دریایی، بررسی مقالات نشان داد که اغلب به تدوین راهبرد و استراتژی با استفاده از روش‌های سطح پایین کمی پرداخته شده بود؛ ابعاد و موضوعات بسیار جالب و به‌روزی در زمینه مدیریت و برنامه‌ریزی مقصد وجود دارد که پژوهشگران آتی می‌توانند در پژوهش خود به آن‌ها بپردازند.

۲. از نظر رویکرد روش‌شناسی:

- استفاده از انواع رویکردهای کیفی اعم از فرایند مشاهده (مثلاً مشاهده رفتار گردشگران یا برخورد گردشگران با جامعه میزبان)؛ قوم‌نگاری؛ مطالعه موردی و غیره، با انواع روش‌های کیفی گردآوری داده؛
- استفاده از روش‌های ترکیبی با کمک روش‌های به‌روز کمی و کیفی.

۳. از نظر منطقه مطالعه:

- ملاحظه شد که شهرها و روستاهای ساحلی جنوب کشور (سواحل خلیج فارس و دریای عمان) کمتر مورد توجه محققان بوده است؛ پژوهشگران می‌توانند پیشنهادات موضوعی قیدشده را با تأکید بر این مناطق انجام دهند؛
- کم‌توجهی به سایر پهنه‌های آبی کشور در مقالات بررسی‌شده نیز این فرصت را برای محققان علاقمند در آینده فراهم می‌کند که مناطق مذکور را مورد بررسی قرار دهند.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی (۱۳۸۶). توسعه توریسم و تحولات کارکردی آن در ایران در حال گذار، علوم جغرافیایی، ۹(۸ و ۹): ۹۷-۱۱۸.
- باقری، فاطمه (۱۳۹۸). الگوی مدیریت یکپارچه گردشگری ساحلی، رساله دکترا، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده مدیریت و حسابداری.

- بیات، ناصر، بدری، سید علی، رضوانی، محمدرضا و فرجی سبکبار، حسنعلی (۱۳۹۳). فراتحلیلی بر مطالعات گردشگری روستایی در ایران: پژوهشی در چارچوب روش‌شناسی کیو. پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۳(۷): ۲۴۱۵-۲۳۲۲.
- بیات، ناصر، بدری، سید علی، رضوانی، محمدرضا و فرجی سبکبار، حسنعلی (۱۳۹۲). گردشگری روستایی در ایران: ارزیابی تحلیلی اسنادی از مقالات انتشار یافته فارسی، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۲(۶): ۱۲۸-۱۰۹.
- ضیایی، محمود و عباس‌پور، نیلوفر (۱۳۹۴). جایگاه نظام گردشگری؛ از رویکرد رشته‌ای تا میان‌رشته‌ای، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۵(۱۳): ۲۸-۸.
- زارعی، قاسم و محمودی پاچال، زینب (۱۳۹۸). واکاوی مطالعات گردشگری ایران از نظر موضوعی و روش‌شناختی و ترسیم آینده مطالعات پژوهشی، گردشگری و توسعه، ۸(۲): ۱۹-۱.
- Alejziak, W. (2005). Present status and representatives of tourism research development. In: Winiarski, W.A.R. (Ed.), *tourism in science research*, Poland: Academy of physical education in Krakow-University of information technology and management in Rzeszow, pp. 257-279.
- Benckendorff, P., and Zehrer, A. (2013). A network analysis of tourism research. *Annals of Tourism Research*, 43, 121-149.
- Güzeller, C.O. Celiker, N. (2018). Bibliometric Analysis of Tourism Research for the Period 2007-2016. *Advances in Hospitality and Tourism Research*, 6(1), 1-22.
- Crabtree, A. and Douglas, P. (2007). *Coastal/Marine Tourism Trends in the Coral Triangle and Strategies for Sustainable Development Interventions*. Marine Program, World Wildlife Fund, USA.
- Davenport, J. and Davenport, J.L. (2006). The impact of tourism and personal leisure transport on coastal environment: A review. *Estuarine, coastal and shelf science*, 67, 280-292.
- Fauziah, S. and Aryanto, R. (2012). Consumer references toward marine tourism area. *The Winter*, 13(2), 156-164.
- Ghosh, T. (2011). Coastal Tourism: Opportunity and Sustainability, *Sustainable Development*, 4(6), 66-71.
- (2012). Sustainable coastal tourism: problems and management options, *geography and geology*, 4(1), 163-169.
- Graburn, N.H.H., and Jafari, J. (1991). Introduction; Tourism Social Science. *Annals of Tourism Research*, 18, 1-11.
- Hall, M. (2011). Trends in ocean and coastal tourism: the end of the last frontier? *Ocean & Coastal Management*, 44(9-10), 601-618.
- Hall, M. and Jenkins, J. (2004). Tourism and public policy, In: A companion to tourism, Edited by: A. Lew, Alan. Hall, C. Michael., M. Williams Allan., Blackwell Publishing Ltd.
- Hall, C., Michael, M., Williams, A. and Lew, A. (2004). Tourism: conceptualizations, institutions, and issues, in: Hall, C., Williams, M. A., Lew, A. (eds.), *A Companion to Tourism*, Blackwell Publishing Ltd.
- Honey, M. and Krantz, D. (2007). *Global Trends in Coastal Tourism*. Marine Program, World Wildlife Fund, USA.

- Jafari, J., and Ritchie, J.R. (1981). Toward a framework for tourism education: Problems and prospects. *Annals of Tourism Research*, 8(1), 13-34.
- Jafari, J. (2003). Research and scholarship: the basis of tourism education, *Tourism Studies*, 14(1), 6-16.
- Jennings, S. (2004). Coastal tourism and shoreline management, *Annals of tourism management*, 31(4), 899-922.
- Karagöz, D., and Yüncü, H.R. (2013). Sosyal ağ analizi ile turizm alanında yazılmış doktora tezlerinin araştırma konularının incelenmesi. [Evaluation of research subject of doctoral theses about tourism in Turkey with social network analysis]. *Adiyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (15), 205-232.
- Kirilenko, K.P. and Stepchenkova, S. (2018). Tourism research from its inception to present day: Subject area, geography, and gender distributions. *PLoS ONE*, 13(11), 1-20.
- Leiper, N. (1979). The framework of tourism: Towards a definition of tourism, tourist, and the tourist industry. *Annals of Tourism Research*, 6(4), 390-407.
- Mill, R.C., and Morrison, A.M. (2012). The tourism system (7th Ed.). Dubuque, IA: Kendall Hunt.
- Musinguzi, D. (2016). Trends in tourism research on Qatar: A review of journal publications. *Tourism Management Perspectives*, 20, 265-268.
- Park, J., Wu, B., Morrison, A.M., Shen, Y., Cong, L. and, Li, M. (2016). The Tourism System Research Categorization Framework. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 21(9), 986-1000.
- Papageorgiou, M. (2016). Coastal and marine tourism: A challenging factor in Marine Spatial Planning, *Ocean and Coastal Management*, 129, 44-48.
- Pease, W. and Rowe, M. (2007). Information and Communication Technologies in Support of the Tourism Industry, Idea Group Inc (IGI).
- Peric, M., Durkin, J. and Lamot, I. (2014). Importance of stakeholder management in tourism project, Tourism and Hospitality Industry. Tourism and Hospitality Industry section 4-6, University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management.
- Pritchard, A., and Morgan, N. (2007). De-centering Tourism's Intellectual Universe, or Traversing the Dialogue between Change and Tradition. In: Ateljevic, I., Pritchard, A. & Morgan, N. (eds.). *the Critical Turn in Tourism Studies: Innovative Research Methodologies*, Amsterdam: Elsevier. pp. 11-28.
- Shinae Kim, C., Hui Bai, B., Beomcheol Kim, P. and Chon, K. (2018). Review of reviews: A systematic analysis of review papers in the hospitality and tourism literature. *International Journal of Hospitality Management*, 70, 49-58.
- Tribe, J. (1997). The indiscipline of tourism. *Annals of Tourism Research*, 24(3), 638-657.
- Wu, B. (1998). Tourism system: An explanation for tourist activities and tourism science. *Tourism Tribune*, 1, 21-25
- Williams, A.T. (2011). Definitions and typologies of coastal tourism destinations, In: Jones, A. and Phillips, M. (eds.) *Disappearing Destinations: Climate change and future challenges for coastal tourism*, CABI, UK, pp. 47-66.
- Xiu-cun, L. and Deng-shan, D. (2002). Trends of overseas studies of ocean and coastal tourism, *Natural resources*, 17, 6, 12-21.